

to reduce the risks of banking activities and the creation of conditions for enhancing the credit activities of banks.

Key words: *banks, banking, investment performance, investment policy, banking risks, the borrower.*

Рекомендовано до публікації д-ром екон. наук проф. Аптекарем С.С. Дата надходження рукопису 10.10.2012 р.

УДК 336.22+336.71

Папаїка О.О.¹, д-р екон. наук, проф.,

Носачова І.В.²

1 – Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Донецьк, Україна, e-mail: papaika-aa@yandex.ua

2 – Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Донецьк, Україна, e-mail: bank@kaf.donduet.edu.ua

ЗБОРИ ДО ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ БАНКІВСЬКИЙ ПОДАТОК

Papaika O.O.¹, Dr. Sci. (Ekon.), Prof.,

Nosachova I.V.²

1 – Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhayilo Tugan-Baranovsky, Donetsk, Ukraine, e-mail: papaika-aa@yandex.ua

2 – Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhayilo Tugan-Baranovsky, Donetsk, Ukraine, e-mail: bank@kaf.donduet.edu.ua

THE CONTRIBUTIONS AT THE DEPOSIT GUARANTEE FUND AS A SPECIFIC BANK TAX

Мета. *Обґрунтування заходів щодо вдосконалення методичних підходів до встановлення розміру та сплати зборів банків до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.*

Методика. *У процесі дослідження використано такі методи: теоретичне узагальнення та порівняння, аналіз і синтез (для трактування економічної сутності внесків до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб), аналіз динаміки основних показників діяльності фонду з початку його створення, оцінка значущості окремих джерел надходжень до фонду, систематизація результатів контрольних перевірок учасників (тимчасових учасників) фонду, порівняльне правознавство.*

Результати. *Визначено дискусійні аспекти трактування сутності зборів до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, формування їх розміру та порядку сплати. Проаналізовано динаміку основних показників діяльності фонду з початку його створення, роль зборів у формуванні бюджету фонду, узагальнено типові порушення. Обґрунтовано рекомендації щодо вдосконалення методичних підходів до встановлення розміру й сплати зборів банків на основі критичної оцінки вітчизняної практики та передового світового досвіду.*

Наукова новизна. *Уточнено методичний підхід до диференціації ставок регулярного збору до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на основі комбінованого підходу, який*

передбачає дві бази обчислення збору: балансові залишки на рахунках з обліку вкладів і відсотків по них, а також обсяг сформованих за період резервів для відшкодування можливих втрат щодо кредитних операцій і операцій із цінними паперами. На відміну від наявного, запропонований підхід ураховує ризик активів банку й балансує обсяг внесків і ймовірність виникнення неплатоспроможності банку.

Практична значущість. Отримані результати спрямовані на поширення обсягу покриття вкладів за рахунок залучення до системи гарантування депозитів юридичних осіб і вкладів фізичних осіб у кредитних спілках, що сприятиме зниженню ризиків вкладників, підвищенню стійкості фінансової системи та створенню умов для активізації кредитної діяльності банків і кредитних спілок.

Ключові слова: збір, депозит, гарантія, фонд, специфічний банківський податок.

Постановка проблеми. Важливим напрямком щодо підвищення конкурентоспроможності податкової політики в Україні є забезпечення стабільного функціонування фінансово-банківського сектора національної економіки. Довіра вкладників до банків є запорукою збільшення їх ресурсів. Важливим інструментом її забезпечення є гарантування доступності депозитів населення. Питання розвитку системи гарантування внесків включають широкий спектр напрямків. В Україні, як правило, всі дискусії з цієї теми зводяться до обговорення рівня максимальної компенсації в разі банкрутства банків. Рішенням адміністративної ради Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) від 21 серпня 2012 р. визначено розмір гарантованої суми відшкодування на рівні 200 тис. грн.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Систему захисту вкладів в Україні оцінюють неоднозначно. Так, С.В. Безвух, І.В. Серветник вважають, що за основними показниками діяльність ФГВФО й гарантована сума відшкодування відповідають мінімальним вимогам європейської та американської практики. Проте викликає занепокоєння мінімальний розмір фонду, який є достатнім для стабільної економіки, але незадовільним у період фінансової кризи [1, с. 128]. Тому пропозиції зводяться до необхідності наповнення фонду шляхом підвищення ставки відрахування. Але такий крок, по-перше, має бути тимчасовим для досягнення фондом достатнього середнього чи максимального рекомендаційного розміру. По-друге, розпочинати підвищення ставки відрахування для наповнення фонду необхідно лише тоді, коли банківська система вийде з кризи.

Є також інші погляди. На думку Т.М. Болгар, завищена сума компенсацій із Фонду гарантування вкладів фізичних осіб підвищує моральний ризик [2, с. 40]. Вкладник стає менш розбірливим обираючи банк. Для нього питання надійності банку вже не є першочерговим, а основним критерієм для відкриття депозиту стає розмір процентних ставок, тоді як у ринковій економіці ризики мають бути поділені між усіма учасниками ринку. Таким чином, незважаючи на різноманітні пропозиції, актуальність реформування підходів до формування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб є однозначною.

Метою статті є вдосконалення методичних підходів до встановлення розміру й сплати зборів банків на основі критичної оцінки вітчизняної практики та передового світового досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Створення ФГВФО з урахуванням іноземного досвіду стало прогресивним кроком. У 1998 р. Президент України підписав Указ «Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб – вкладників комерційних банків», яким було затверджене Положення про порядок створення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, формування та використання його коштів. 20 вересня 2001 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб», який набув чинності 24 жовтня 2001 р. Фонд є державною спеціалізованою установою, що виконує функції державного управління у сфері гарантування вкладів фізичних осіб.

Правова природа внеску до ФГВФО є дискусійною. Стаття 14 Закону України «Про систему оподаткування», який утратив чинність після прийняття Податкового Кодексу України, відносив збори до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (початковий, регулярний, спеціальний) до загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів) [3]. Податковий Кодекс України відносить суми коштів (зборів), внесені до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, до витрат операційної діяльності комерційних банків (ст. 138.1.1). Поділяємо думку Н.Г. Кравченко, що ФГВФО в Україні є різновидом банківських резервів і посідає серед них місце з особливим статусом, оскільки є фондом грошових коштів, правова природа якого наближена до фондів, створених на податкових засадах [4, с. 67]. Елементами цього збору можна визначити: суб'єкт збору – банки, які здобули статус учасників фонду; об'єкт обкладення збором – вклади фізичних осіб у національній та іноземній валютах, зокрема нараховані проценти. Ставка збору визначається для кожного виду платежу окремо.

Початковий збір до фонду в розмірі 1% від зареєстрованого статутного капіталу банку (приписного капіталу філії іноземного банку) перераховується учасниками на рахунок фонду протягом тридцяти календарних днів із дня одержання банківської ліцензії щодо здійснення банківської діяльності. Банки, створені в результаті реорганізації шляхом їх злиття, приєднання або перетворення (в разі сплати початкового збору до фонду банками, які реорганізувалися), звільняються від сплати початкового збору та набувають усіх прав і обов'язків реорганізованих банків щодо участі у фонді.

Попередня редакція Закону України «Про гарантування вкладів фізичних осіб» передбачала нарахування регулярного збору учасниками (тимчасовими учасниками) ФГВФО двічі на рік по 0,25% від загальної суми вкладів, включаючи нараховані закладами відсотки, за станом на 31 грудня року, що передуює поточному, та на 30 червня поточного року [5]. Перерахування нарахованого регулярного збору здійснюється учасниками (тимчасовими учасниками) фонду щоквартально рівними частками до 15 числа місяця, наступного за звітним періодом.

Чинна редакція закону передбачає, що учасник фонду зобов'язаний за станом на останній робочий день кожного кварталу здійснювати нарахування регулярного збору до фонду [6]. Розмір базової річної ставки збору становить 0,5% від бази нарахування в національній валюті та 0,8% від бази нарахування в іноземній валюті. Basis нарахування є середньоарифметична за розрахунковий період сума щоденних балансових залишків на рахунках з обліку вкладів і

відсотків по них. Фонд має право встановлювати своїм нормативно-правовим актом порядок розрахунку розміру регулярних зборів до фонду у формі диференційованих зборів. Розрахунок розміру диференційованого збору проводиться шляхом зважування базової річної ставки збору за ступенем ризику. Розмір диференційованого збору має бути не меншим від розміру базової річної ставки. Методика оцінювання ступеню ризиків банку для розрахунку диференційованих зборів встановлюється нормативно-правовим актом фонду, що підлягає погодженню з Національним банком України.

Для диференціації ставок регулярного збору до фонду гарантування вкладів фізичних осіб пропонують комбінований підхід, який передбачає дві бази обчислення збору:

$$Зр_i = F(Зв_i) + F(Рк_i; Рцп_i)$$

де $Зр_i$ – регулярний збір до фонду гарантування вкладів фізичних осіб i -ого банку;

$F(Зв_i)$ – частина регулярного збору, яка визначається на базі балансових залишків на рахунках з обліку вкладів та відсотків по них;

$F(Рк_i; Рцп_i)$ – частина регулярного збору, яка визначається на базі обсягу сформованих за період резервів для відшкодування можливих утрат за кредитними операціями й операціями з цінними паперами.

На відміну від наявного, запропонований підхід ураховує ризик активів банку і балансує обсяг внесків і ймовірність виникнення неплатоспроможності банку.

Встановлення спеціального збору до фонду здійснюється, якщо поточні доходи фонду є недостатніми для виконання ним у повному обсязі своїх зобов'язань щодо обслуговування та погашення залучених кредитів, спрямованих на відшкодування коштів вкладникам учасників (тимчасових учасників) фонду. Рішення про встановлення спеціального збору приймає адміністративна рада за погодженням із Національним банком України. Загальний розмір спеціального збору, сплаченого учасниками фонду протягом року, не має перевищувати розміру регулярного збору з учасника фонду, сплаченого учасником фонду за попередній рік.

Законопроектom № 2485 від 15.05.2008 р., який був відхилений Верховною Радою України, передбачалося розширити перелік джерел формування коштів фонду за рахунок: щорічних внесків Національного банку України в розмірі 20% від суми перевищення кошторисних доходів над кошторисними витратами Національного банку України; збільшення початкового збору до фонду з 1 до 2% від зареєстрованого статутного капіталу банку; збільшення регулярного збору до фонду закладами в іноземній валюті до 1% на рік [7].

У таблиці 1 наведено динаміку основних показників діяльності ФГВФО.

Законом України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» передбачено, що учасниками ФГВФО є банки й філії іноземних банків, включені до

Державного реєстру банків, який веде Національний банк України, що мають банківську ліцензію щодо права здійснювати банківську діяльність і виконують встановлені Національним банком України економічні нормативи щодо достатності капіталу й платоспроможності. Учасники фонду, які не виконують встановлених вищезазначених нормативів і в яких, за рішенням Національного банку України, припинено дію банківської ліцензії щодо здійснення банківської діяльності, переводяться за рішенням адміністративної ради фонду до категорії тимчасових учасників фонду. При цьому, банк повертає до ФГВФО Свідцтво учасника ФГВФО й отримує Довідку тимчасового учасника. Вклади, залучені для переведення банку до категорії тимчасових учасників, гарантуються ФГВФО в сумі встановленого розміру відшкодування; вклади, залучені банком після переведення його до категорії тимчасових учасників, не гарантуються ФГВФО.

Таблиця 1 – Динаміка основних показників діяльності ФГВФО

Дата	Кількість банків у фонді			Сума вкладів фізичних осіб, млрд грн	Кількість вкладників, млн осіб	Середній розмір вкладу, грн	Фінансові ресурси, млн грн	Рівень покриття вкладів, %
	Усього	Учасники	Тимчасові учасники					
01.01.2000 р.	134	134	0	5,6	5,4	1046	74,3	1,33
01.01.2002 р.	135	135	0	9,3	4,8	1915	68,8	0,74
01.01.2003 р.	152	152	0	16,6	7,0	2376	155,4	0,94
01.01.2004 р.	153	148	5	29,2	10,5	2780	242,8	0,83
01.01.2005 р.	160	153	7	38,4	15,0	2559	407,0	1,06
01.01.2006 р.	163	157	6	67,9	18,6	3656	629,7	0,93
01.01.2007 р.	166	163	3	100,4	24,2	4143	867,0	0,86
01.01.2008 р.	172	170	2	155,2	29,6	5243	1335,5	0,86
01.01.2009 р.	183	183	0	204,9	34,5	5935	2987,3	1,46
01.01.2010 р.	184	172	12	198,0	31,6	6273	4302,7	2,17
01.01.2011 р.	175	170	5	254,2	32,6	7802	3390,3	1,33
01.01.2012 р.	175	170	5	282,6	35	8072	4827,3	1,71

ФГВФО веде Реєстр учасників (тимчасових учасників) фонду; протягом 2001-2011 рр. кількість учасників зросла зі 134 до 175, а тимчасових учасників – із 0 до 5. Сума вкладів фізичних осіб зросла із 5,6 до 282,6 млрд грн (або в 50,5 разу); кількість вкладників – із 5,4 до 35 млн осіб (або у 6,5 разу), середній розмір вкладу – із 1046 до 8072 грн (або у 7,7 разу); фінансові ресурси ФГВФО – із 74,3 до 4827,3 млн грн (або в 65 разів). У результаті рівень покриття суми вкладів збільшився з 1,33 до 1,71%. Розрахунок покриття кількості вкладів наведено в таблиці 2.

Таблиця 2 – Дані про вклади фізичних осіб щодо учасників (тимчасових учасників) ФГВФО за станом на 01.10.2011 р.

Розмір вкладу, грн	Кількість вкладників		Сума вкладів	
	осіб	питома вага, %	тис. грн	питома вага, %
до 1 грн	5991294	17,2	2328	0,0
від 1 до 50000 грн	27879681	80,1	57529267	20,8
від 50000 до 150000 грн	689112	2,0	58383747	21,1
від 150000 до 250000 грн	146803	0,4	27318511	9,9
понад 250000 грн	120443	0,3	133199485	48,2
Всього	34827333	100,0	276433338	100,0
Вклади до 150 тис. грн	34560087	99,2	115915343	41,9

На суму до 150 тис. грн припадає 99,2% від загальної кількості вкладів і 41,9% від загальної суми вкладів. За станом на 01.01.2011 р. фінансові ресурси ФГВФО становили 3390347,5 тис. грн, з яких 3200040,0 тис. грн інвестовано в державні цінні папери, 190307,5 тис. грн – кошти на поточних рахунках ФГВФО. Надходять кошти до ФГВФО з таких джерел: початкові та регулярні збори з учасників ФГВФО; пеня за несвоєчасне або неповне перерахування зборів до ФГВФО; доходи від інвестування коштів ФГВФО в державні цінні папери; відсотки, нараховані на залишки коштів на розрахункових рахунках ФГВФО, відкритих у ОПЕРУ НБУ, що відображено в таблиці 3.

Таблиця 3 – Надходження коштів до ФГВФО протягом 2009-2011 рр.

Джерело формування коштів фонду	2009 р.		2010 р.		2011 р.	
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	сума, тис. грн	сума, тис. грн	питома вага, %
Початковий збір	6936,7	0,29	3150	0,24	4950,0	0,30
Регулярний збір	919683	39,05	960747	71,87	1284662,8	78,47
Пеня за несвоєчасне або неповне перерахування зборів	206,1	0,01	476,6	0,04	9414,8	0,58
Поповнення коштів фонду, згідно із Законом України «Про Державний бюджет на 2009 р.»	1000000	42,46				
Чистий дохід від інвестування коштів у ОВДП	396911	16,85	347657	26,01	317377,4	19,39
Відсотки, нараховані на залишки коштів на розрахункових рахунках фонду, відкритих у ОПЕРУ НБУ	31171,8	1,32	24760,2	1,85	20798,4	1,27
Усього надходжень	2354908	100,00	1336790	100,00	1637203,4	100,00

У 2009 р. частка регулярного збору становила 39,05%, а поповнення коштів ФГВФО, згідно із Законом України «Про Державний бюджет на 2009 рік», – 42,46%. Загальна сума надходжень до ФГВФО протягом 2010 р. дорівнювала 1336790,3 тис. грн. У структурі надходжень найбільшу питому вагу мали регулярний збір – 71,87% р – та чистий дохід від інвестування коштів у державні цінні папери – 26,01%. У динаміці в 2010 р. надходження до ФГВФО на 1018118 тис. грн (або 43,20%) меншим, ніж у попередньому році, що обумовлене відсутністю фінансування ФГВФО в 2010 р. за рахунок бюджетних програм. У структурі надходжень найбільший приріст має сума сплаченої учасниками (тимчасовими учасниками) ФГВФО пені за несвоєчасне або неповне перерахування зборів – 270,5 тис. грн. Зростання цього показника пов'язане з виконанням учасниками ФГВФО в 2010 р. зобов'язань щодо сплати пені за минулі періоди. Зростання надходжень регулярного збору, порівняно з минулим роком, є незначним – 41064 тис. грн (або 4,47%).

У той же час у 2010 р. спостерігалось скорочення надходжень початкового збору на 54,6%, порівняно з 2009 р., що пов'язано зі зменшенням кількості новостворених банків. Зменшився чистий дохід від інвестування коштів у ОВДП на 12,41%, що обумовлене зменшенням у 2010 р. на 6,8 процентних пункти середньої доходності по державних цінних паперах; і сума відсотків, нарахована на залишки коштів на розрахункових рахунках ФГВФО, на 20,57% через зменшення коштів у зв'язку з початком виплат відшкодувань вкладникам 11 банків, ліквідація яких розпочалася наприкінці 2009 р. та в 2010 р.

Порівняно з 2010 р., у 2011 р. надходження до фонду збільшилися на 300413,1 тис. грн (або 22,47%). Зростання цього показника відбулося за рахунок приросту надходження регулярного збору на 323916,2 тис. грн (або 33,7%).

Протягом 2011 р. найбільша сума надходжень до фонду зафіксована у третьому кварталі звітнього року – 464997,9 тис. грн. Це пов'язане з погашенням ПАТ КБ «Надра» заборгованості щодо сплати регулярного збору та пені за 2009 р. та 2010 р.

ФГВФО здійснює перевірки розрахунків і контролює повноту та своєчасність перерахування зборів кожним учасником (тимчасовим учасником) ФГВФО. За несвоєчасне або неповне перерахування початкового, регулярного або спеціального зборів учасники (тимчасові учасники) протягом місяця сплачують пеню в розмірі подвійної облікової ставки Національного банку України від розміру не перерахованої суми за кожний день прострочення. Узагальнені дані щодо проведених перевірок учасників (тимчасових учасників) фонду, здійснених за період із 2003 р. до 2011 р. відображено на рисунку 1. Починаючи з 2003 р. ФГВФО проведено 766 перевірок учасників (тимчасових учасників) Фонду, з яких 738 планових і 28 позапланових.

У 2010 р. усього проведено 96 перевірок учасників (тимчасових учасників) фонду, в тому числі 88 планових і 8 позапланових перевірок. Основними питаннями перевірок були: достовірність звітів, наданих банками до фонду; повнота та своєчасність сплати зборів до фонду; своєчасність виконання зобов'язань перед вкладниками; ліквідність, оцінка якості активів у цілому; повнота й достовірність ведення банками бази даних щодо вкладників, які є фізичними особами.

Рисунок 1 – Узагальнені дані щодо проведених перевірок учасників (тимчасових учасників) ФГВФО

Всього в 2011 р. встановлено 97 порушень у 58 учасників (тимчасових учасників) фонду з 82 перевірених банків, тобто в 70,7% від загальної кількості перевірених учасників (тимчасових учасників) фонду [8]. У 2010 р. було встановлено порушення в 50 учасників (тимчасових учасників) фонду з 96 проведених перевірок, що становить 52,1% від загальної кількості виявлених порушень у перевірених учасників (тимчасових учасників) фонду. Виходячи з вищевикладеного, в 2011 р., порівняно з 2010 р., загальна кількість банків, які не дотримувалися норм законодавства, зросла на 18,6%. Проте, якщо проаналізувати кількість порушень, що припадала на один банк-порушник, то в 2010 р. вона становила 2,02 од., у 2011 р. – 1,7 од.

У цілому, за підсумками проведених перевірок, типовими в 2011 р., як і в попередньому році, були:

- у цілому, за підсумками проведених перевірок, типовими в 2011 р., як і в попередньому році, були:
- порушення щодо складання форм звітності № 1-Ф та № 1-ТФ – 22,7% від загальної кількості встановлених порушень;
- порушення вимог Інструкції про порядок формування бази даних – 21,7% від загальної кількості встановлених порушень;
- порушення, що виникали у зв'язку з неповідомленням банком про зміни, згідно з Положенням про ведення Реєстру учасників (тимчасових учасників) фонду, – 17,5% від загальної кількості встановлених порушень;

– порушення стосовно несвоєчасного подання до фонду аудиторських звітів – 11,3% від загальної кількості встановлених порушень.

23 лютого 2012 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», який набув чинності 22 вересня 2012 р. Цей закон розширив повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, зокрема щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку шляхом здійснення тимчасової адміністрації та ліквідації неплатоспроможних банків. Також законом передбачено умови, за настання яких банк можна буде віднести до категорії проблемних і неплатоспроможних. Банки, які перебували в статусі тимчасового учасника фонду, набули статусу учасників фонду, оскільки закон не передбачає переведення учасників фонду до категорії «тимчасових учасників» фонду, тим самим скасовуючи поняття тимчасового учасника фонду як такого. Учасниками фонду є банки, участь яких у фонді є обов'язковою, та які набувають статусу учасника Фонду в день отримання ними банківської ліцензії. Таким чином, банки, що мають банківську ліцензію, є учасниками фонду, крім АТ «Ощадбанк».

ФГВФО наділено особливими повноваженнями щодо впливу на банки, які є учасниками фонду; зокрема він має право здійснювати процедуру виведення неплатоспроможних банків із ринку, у тому числі шляхом здійснення тимчасової адміністрації та ліквідації банків, організовує відчуження активів і зобов'язань неплатоспроможного банку, продаж неплатоспроможного банку або створення й продаж перехідного банку (п. 8 частини 2 статті 4 закону). Крім цього, щодо питань захисту інтересів вкладників та інших кредиторів банків ФГВФО й Національний банк України укладають договір про співпрацю, який передбачає засади співробітництва між цими установами в процесі регулювання та нагляду за діяльністю банків, застосування до них заходів впливу, інспекційних перевірок банків, вживання заходів щодо виведення банків із ринку (частина 1 статті 55).

У червні 2009 р. Базельський комітет із банківського нагляду затвердив Основні принципи ефективних систем страхування депозитів, серед яких питанням формування та сплати зборів присвячено такі:

- удосконалення механізмів фінансування системи гарантування вкладів через зняття законодавчо закріпленого розміру базової ставки регулярних зборів і запровадження зборів, диференційованих на основі оцінки ризиків (принцип СР 11 «Фінансування»);

- відмова від інституту тимчасових учасників і надання фонду реальних важелів впливу безпосередньо чи через посередництво регулятора (принцип СР 4 «Повноваження»);

- рівноцінне та справедливе покриття всіх індивідуальних вкладів, включаючи «Ощадбанк», кредитні спілки, підприємницькі рахунки; забезпечення належного рівня фінансової грамотності (принципи СР 8 «Обов'язкова участь», СР 9 «Покриття», СР 12 «Публічна обізнаність»).

В Україні розроблено Законопроект «Про Фонд гарантування вкладів членів кредитних спілок», який встановлює концептуальні підходи до функціонування як самого Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, так і системи га-

рантування вкладів в Україні [9]. Запропоновано створити Фонд гарантування вкладів членів кредитних спілок у організаційно-правовій формі спеціалізованої державної установи. Повноваження, якими наділено фонд, включають: збирання внесків кредитних спілок – учасників системи гарантування вкладів членів кредитних спілок); розміщення таких внесків і отримання від кредитних спілок необхідної для здійснення процесу виплат інформації про вклади.

Зарубіжний досвід щодо питань захисту депозитних вкладень від можливих банкрутств фінансових посередників заснований на формалізованому й неформалізованому підходах. Перший передбачає використання чинного законодавства держави, включаючи можливість уведення обмежувальних показників стосовно покриття суми відшкодувань, уведення гарантій із боку держави щодо повернення повної суми депозитів, застосування права пріоритетності власників депозитів стосовно інших осіб у разі ліквідації банку. Неформалізований підхід побудований на гарантіях опосередкованої дії, включаючи створення недержавних фондів гарантування. Страхування депозитів передбачає можливість використання гарантій держави, державного корпоративного страхування, змішаної системи страхування, приватної та добровільної систем страхування [10, с. 7].

Висновки та перспективи подальших досліджень. В результаті проведення дослідження сформульовано певні висновки та рекомендації.

1. Збори для фонду гарантування вкладів фізичних осіб є специфічним податком банківських установ, оскільки мають обов'язковий характер сплати; надходять до позабюджетного фонду, для якого характерне чітко визначене цільове використання; за порушення порядку їх обчислення й перерахування передбачені фінансові санкції.

2. Основним напрямком реформування зборів до ФГВФО є їх диференціювання залежно від ризиків діяльності банків, якості їх активів. У зв'язку з цим регулярні внески до ФГВФО пропонуємо прив'язати не лише до обсягу депозитів, а й до суми сформованих резервів за кредитними операціями й операціями з цінними паперами.

3. Систему гарантування доцільно поширити на вклади фізичних осіб у кредитних спілках, а в майбутньому – на депозити юридичних осіб. Держава, знижуючи ризики вкладників, підвищує стійкість фінансової системи і створює умови для активізації кредитної діяльності банків і кредитних спілок.

Список літератури/References:

1. Безвух С.В. Організація системи захисту вкладів у вітчизняній банківській системі та проблеми її розвитку / С.В. Безвух, І.В. Серветник // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2009. – № 3. – С. 126-130.
Bezvuh, S.V. and Servetnyk, I.V. (2009), “The organization of the system of defence of deposits at the domestic banking system and problem of its development”, *Visnyk Universytetu Nacionalnogo banku Ukraine*, no. 3, pp. 126-130.
2. Болгар Т.М. Сучасний стан і перспективи розвитку депозитної діяльності банків України / Т.М. Болгар // Академічний огляд. – 2011. – № 1 (34). – С. 38-43.

- Bolgar, T.M. (2011) “The modern state and prospects of the deposit activity development of Ukraine banks”, *Akademichnyi oglyad*, no. 1 (34), pp. 38-43.
3. Про систему оподаткування [Електронний ресурс]: Закон України від 25 черв. 1991 р. № 1251-XII (не діє). – Режим доступу: <<http://zakon.nau.ua/doc/?code=1251-12>>.
- About the system of taxation: Law of Ukraine № 1251-XII from 25.06.1991 (does not operate), available at: <<http://zakon.nau.ua/doc/?code=1251-12>>.
4. Кравченко Н.Г. Правові засади створення та використання Фонду системи гарантування вкладів України / Н.Г. Кравченко // Наукові записки. Сер. Юридичні науки. – 2007. – Т. 64. – С. 65-70.
- Kravchenko, N.G. (2007), “The legal principles of creation and use of the Ukraine Deposit Guarantee Fund”, *Naukovi zapysky*, Vol. 64, pp. 65-70.
5. Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]: Закон України: прийнятий 20 верес. 2001 р. № 2740-III. – Режим доступу: <http://www.fg.org.ua/ua/zakonodavstvo/zakon_fond.rtf>.
- About the Deposit Guarantee Fund: Law of Ukraine from 20.09.2001 № 2740-III, available at: www.fg.org.ua/ua/zakonodavstvo/zakon_fond.rtf.
6. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]: Закон України: прийнятий 23 лют. 2012 р. № 4452-VI. – Режим доступу: <<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>>.
- About the Deposit Guarantee Fund: Law of Ukraine from 23.02.2012 № 4452, available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>.
7. Про внесення змін до Закону України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» [Електронний ресурс]: Пояснювальна записка до проекту Закону України: від 15 трав. 2008 р. № 2485. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=32484&pf35401=122429>.
- The explanatory message to the project of Law of Ukraine “About making alteration in Law of Ukraine “About the Deposit Guarantee Fund” № 2485 from 15.05.2008, available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=32484&pf35401=122429.
8. Звіт про діяльність ФГВФО за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.fg.org.ua/uploads/docs/Zvit2011ukr.pdf>>.
- A report on activity of DGF for 2011 year, available at: www.fg.org.ua/uploads/docs/Zvit2011ukr.pdf.
9. Проект Закону про Фонд гарантування вкладів членів кредитних спілок: від 18 берез. 2010 р. № 3265 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=33521>.
- A project of Law of Ukraine “About Deposit Guarantee Fund of members of credit unions” № 3265 from 18.03.2010, available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=33521.
10. Огієнко В.І. Система гарантування депозитів фізичних осіб в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.04.01 / В.І. Огієнко. – Л., 2005. – 19 с.
- Ogiienko, V. (2005), “The system of guaranteeing of deposits of physical persons is in Ukraine”, Abstract of Ph.D. dissertation, Lviv, Ukraine.

Цель. Обоснование мероприятий относительно усовершенствования методических подходов к установлению размера и уплаты сборов банков в фонд гарантирования вкладов физических лиц.

Методика. В процессе исследования использованы такие методы: теоретическое обобщение и сравнение, анализ и синтез (для трактовки экономической сущности взносов в Фонд гарантирования вкладов физических лиц), анализ динамики основных показателей деятельности фонда с начала его создания, оценка значимости отдельных источников поступлений в фонд, систематизация результатов контрольных проверок участников (временных участников) фонда, сравнительное правоведение.

Результаты. Определены дискуссионные аспекты трактовки сущности сборов в Фонд гарантирования вкладов физических лиц, формирования их размера и порядка уплаты. Проанализирована динамика основных показателей деятельности фонда с начала его создания, роль сборов в формировании бюджета фонда, обобщены типичные нарушения. Обоснованы рекомендации относительно усовершенствования методических подходов к установлению размера и уплаты сборов банков на основе критической оценки отечественной практики и передового мирового опыта.

Научная новизна. Уточнен методический подход к дифференциации ставок регулярного сбора в Фонд гарантирования вкладов физических лиц на основе комбинированного подхода, который предусматривает две базы исчисления сбора: балансовые остатки на счетах по учету вкладов и процентов по ним, а также объем сформированных за период резервов для возмещения возможных потерь по кредитным операциям и операциям с ценными бумагами. В отличие от существующего, предложенный подход учитывает риск активов банка и балансирует объем взносов и вероятность возникновения неплатежеспособности банка.

Практическая значимость. Полученные результаты направлены на распространение объема покрытия вкладов за счет привлечения в систему гарантирования депозитов юридических лиц и вкладов физических лиц в кредитных союзах, что будет способствовать снижению рисков вкладчиков, повышению стойкости финансовой системы и созданию условий для активизации кредитной деятельности банков и кредитных союзов.

Ключевые слова: сбор, депозит, гарантия, фонд, специфический банковский налог.

Objective. The grounding of the measures to the improvement of the methodical approach to the establishment of payments size of banks at the Deposit Guarantee Fund.

Methods. Such methods are used in the process of research: theoretical generalization and comparison, analysis and synthesis (for interpretation of economic essence of payments in Deposit Guarantee Fund), analysis of dynamics of basic fund indicators from the beginning of his creation, estimation of meaningfulness of separate sources of fund, systematization of results of revision of participants (of temporal participants) of fund, comparative jurisprudence.

Results. The debatable aspects of interpretation of essence of payments in Deposit Guarantee Fund, the forming of their size and order of payment are determinate. The dynamics of basic fund indicators is analyzed from the beginning of his creation, the role of payments in forming of budget of Fund, the typical violations are generalized. The recommendations to the improvement of the methodical approach to the establishment of payments size of banks are grounded on the basis of critical estimation of domestic practice and the front-rank world experience.

Academic novelty. The methodical approach to differentiation of rates of regular payment at the Deposit Guarantee Fund is specified on the basis of the combining of two bases of calculation of payment: the balance of the deposits and percents on them, and also volume of the formed reserves to the compensation of possible losses on a credit and to the operations security-related. The offered approach takes into account the risk of assets of bank, unlike existing, balances the volume of payments and probability of insolvency of bank.

Practical importance. The got results is directed on distribution of volume of coverage from bringing in to the system of Deposit Guarantee of legal entities and depositors of credit unions – physical persons, that will assist the decline of risks of depositors, the increasing of firmness of the

financial system, the creation of condition for activation of credit activity of banks and credit unions.

Key words: *payments, deposit, guarantee, fund, specific bank tax.*

Рекомендовано до публікації д-ром екон. наук,
проф. Альфредом Кураташвілі. Дата надходження
рукопису 13.11.2012 р.

УДК 657.633:622.33

**Петренко С.М., д-р екон. наук, проф.,
Бабіч О.Ю.**

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
м. Донецьк, Україна, e-mail: h.e.l.e.n.08@mail.ru

РОЗВИТОК СТРУКТУРИ СУБ'ЄКТІВ КОНТРОЛЮ В СИСТЕМІ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ВЛАСНИКА НА ПІДПРИЄМСТВАХ ВУГІЛЬНОЇ ГАЛУЗІ НЕДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ

**Petrenko S.M., Dr. Sci. (Ekon.), Prof.,
Babich O.Yu.**

Donetsk National University of Economics and
Trade named after Mykhayilo Tugan-Baranovsky,
Donetsk, Ukraine, e-mail: h.e.l.e.n.08@mail.ru

DEVELOPMENT OF THE STRUCTURE OF CONTROL SUBJECTS IN THE SYSTEM OF INTERNAL CONTROL OF A PROPRIETOR AT COAL BRANCH ENTERPRISES OF A NON-STATE SECTOR

Мета. Метою статті є дослідження структури суб'єктів контролю в системі внутрішнього контролю власника на підприємствах вугільної галузі та розробка рекомендацій щодо її вдосконалення.

Методика. У процесі дослідження використано такі методи: спостереження, групування та узагальнення (для отримання інформації щодо організаційно-правових форм діяльності приватних вугільних підприємств, їх власників та сучасної системи управління на корпоративному рівні); моделювання (для формалізації наявної та запропонованої структури суб'єктів контролю); узагальнення та конкретизація (для уточнення мети, завдань і повноважень суб'єктів контролю на корпоративному рівні).

Результати. У ході дослідження виявлено необхідність розвитку структури контролюючих суб'єктів підприємств вугільної галузі через недостатність контролю на корпоративному рівні управління та запропоновано виокремлення в такій структурі контрольно-дорадчих комітетів для посилення контрольних функцій власника.

Наукова новизна. Удосконалено структуру суб'єктів контролю на корпоративному рівні управління вугільних підприємств, яка сприяє підвищенню ефективності організації та здійснення контролю.

Практична значущість. Отримані результати спрямовані на посилення контрольних функцій власників підприємств вугільної галузі для забезпечення стабільного та ефективного функціонування підприємств і досягнення мети діяльності.

Ключові слова: внутрішній контроль, суб'єкти контролю, підприємства вугільної галузі.